

Комунальний заклад вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради
Факультет спеціальної освіти та соціально-гуманітарних наук
Кафедра спеціальної освіти

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Розвиток фонематичного сприймання у дітей старшого дошкільного віку зі
стертою дизартрією

Виконала: здобувачка освіти групи СОб(л)-4(1)
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Ситник Софія Сергіївна
Керівник: Турубарова А. В.
Рецензент: Докучина Т.О
Нормоконтроль _____ Владислав ГАНІМАНОВ

Запоріжжя
2025 р.

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 59 с., 9 табл., 2 рис., 45 джерел, 2 додатки.

Об'єкт дослідження: фонематичне сприймання дітей старшого дошкільного віку зі стертою дизартрією.

Мета роботи: емпірично дослідити особливості розвитку фонематичного сприймання у дітей старшого дошкільного віку зі стертою дизартрією та розробити методичні рекомендації для батьків щодо розвитку у дітей фонематичного сприймання.

Методи дослідження: теоретичні, емпіричні, математично-статистичні.

На сьогодні розвиток мовлення і фонематичного сприймання у дітей старшого дошкільного віку із стертою дизартрією продовжує бути однією з найбільш актуальних проблем спеціальної педагогіки та логопедії.

Фонематичне сприймання – це здатність сприймати на слух і точно диференціювати всі звуки мовлення (фонеми), особливо звуки, подібні за звучанням. Недостатність розвитку фонематичного сприймання гальмує процес звуковідтворення дітьми, тому звуки формуються із затримкою і здебільшого спотворено. У старших дошкільників одним з найпоширеніших видів мовленнєвих порушень є стерта дизартрія. Вона характеризується розладами у функціонуванні фонетичної та просодичної систем мовлення, що виникають внаслідок мікроорганічних уражень головного мозку. Розвиток фонематичного сприймання є необхідним компонентом корекційної діяльності, орієнтованої на усунення порушень мовлення.

ФОНЕМАТИЧНЕ СПРИЙМАННЯ, ФОНЕМАТИЧНИЙ СЛУХ,
ПОРУШЕННЯ МОВЛЕННЯ, СТЕРТА ДИЗАРТРИЯ, СТАРШИЙ
ДОШКІЛЬНИЙ ВІК, КОРЕКЦІЯ.

ВСТУП

Актуальність дослідження. У період підготовки старших дошкільників до школи важливе значення має розвиток фонематичного сприймання, яке є базою для подальшого формування мовленнєвої діяльності. Особливо це актуально для дітей із стертою дизартрією, які потребують цілеспрямованої корекційно-розвиткової роботи.

Вивчення спеціальної психолого-педагогічної та логопедичної літератури показало, що дослідження особливостей фонематичного сприймання у цієї категорії дітей має високу актуальність. Це зумовлено тим, що порушення фонематичного сприймання нерідко супроводжуються недоліками усного та писемного мовлення, створюючи додаткові труднощі. Як результат, дедалі більше дітей стикаються з порушеннями мовлення, які проявляються нечіткою артикуляцією звуків, труднощами у розрізненні фонем, порушеннями загального та орального праксису, а також фонематичного сприймання. Особливу категорію серед них становлять діти із стертою дизартрією. Найчастішими чинниками таких порушень є пренатальні ураження центральної нервової системи, а також відсутність або недостатність ранньої діагностики й корекційних заходів. Згаяний час посилює тяжкість неврологічних і мовленнєвих відхилень, що значно ускладнює проведення корекційно-розвиткової роботи.

Питання етіології, симптоматики, механізмів розвитку, патогенезу, клінічних проявів, діагностики, структури порушення, психолого-педагогічних особливостей та методів корекції мовлення у дітей із дизартрією детально висвітлюються у дослідженнях А. Богуш, Б. Белової, Л. Близнюк, О. Бедного, І. Жадленко, І. Яковенко, Д. Завітренко, Н. Пахомової, Ю. Рібцун та інших учених. Актуальним в Україні є проблема мовленнєвого та фонематичного становлення у дошкільників із стертою дизартрією, яка продовжує бути однією з найскладніших та недостатньо опрацьованих сфер у галузі спеціальної

педагогіки та психології. Це вимагає розробки індивідуалізованих підходів до вирішення цієї проблеми та активного пошуку ефективних методів корекції фонематичного сприймання. Все вищезазначене і обумовило вибір теми кваліфікаційної роботи в такій редакції «Розвиток фонематичного сприймання у дітей старшого дошкільного віку зі стертою дизартрією».

Об'єкт дослідження: фонематичне сприймання дітей старшого дошкільного віку зі стертою дизартрією.

Предмет дослідження: особливості розвитку фонематичного сприймання дітей старшого дошкільного віку зі стертою дизартрією.

Мета дослідження: емпірично дослідити особливості розвитку фонематичного сприймання у дітей старшого дошкільного віку зі стертою дизартрією та розробити методичні рекомендації для батьків щодо розвитку у дітей фонематичного сприймання.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати психолого-педагогічну літературу з проблеми розвитку фонематичного сприймання у дітей при стертій дизартрії.

2. Надати психолого-педагогічну характеристику дітей старшого дошкільного віку зі стертою дизартрією.

3. Провести діагностичне обстеження дітей старшого дошкільного віку зі стертою дизартрією для визначення стану сформованості у них фонематичного сприймання.

4. Розробити методичні рекомендації для батьків щодо розвитку фонематичного сприймання у дітей старшого дошкільного віку зі стертою дизартрією.

Методи дослідження:

– теоретичні: теоретико-методологічний аналіз та синтез, класифікація та систематизація інформації з наукових джерел, порівняння та узагальнення даних дослідження;

– емпіричні: констатувальний експеримент, тестування (методика обстеження впізнавання та розрізнення звуків, близьких за звуковим складом

(Н. Опанасець), методика обстеження впізнавання та розрізнення складів, близьких за звуковим складом (Л. Бартенєва), методика обстеження впізнавання та розрізнення слів, близьких за звуковим складом (І. Кравцова), методика обстеження навички фонематичного аналізу та синтезу (Н. Опанасець);

– математико-статистичні: якісний та кількісний аналіз одержаних експериментальних даних.

Методологічне підґрунтя дослідження:

– психолінгвістичні вчення про розвиток усного мовлення дитини в процесі онто- та дизонтогенезу (А. Богущ, Б. Белова, Л. Близнюк. та ін.);

– вчення про взаємозв'язок між усним мовленням та моторною сферою дитини (О. Бедний, та ін.);

– положення про єдність фонетичного та фонематичного компонентів мовлення І. Жадленко, І. Яковенко..);

– наукові дані про етапи розвитку фонематичних функцій в онтогенезі (Д. Завітренко, та ін.);

– про попередження та корекцію порушень мовленнєвого розвитку у дітей із тяжкими порушеннями мовлення (Н. Пахомова, Ю. Рібцун. та ін.).

База дослідження: Товариство «Fit Fansik» (дитячий простір), м. Запоріжжя.

Апробація результатів дослідження відбулася на VI Міжнародній науково-практичній конференції «Освітні і культурно-мистецькі практики в контексті інтеграції України у міжнародний науково-інноваційний простір в умовах воєнного часу», 10-11 квітня 2025 року, м. Запоріжжя.

Практичне значення роботи полягає у розробці методичних рекомендацій для батьків щодо розвитку фонематичного сприймання у дітей старшого дошкільного віку зі стертою дизартрією, які можуть бути використані вчителями-логопедами закладу дошкільної освіти у процесі логопедичної роботи.

Структура роботи: кваліфікаційна робота включає вступ, два розділи, висновки, список використаних джерел, що налічує 45 джерела та додатки. Загальний обсяг роботи – 59 сторінок.

ВИСНОВКИ

На підставі результатів теоретико-емпіричного дослідження психолого-педагогічної літератури було сформульовано такі висновки.

1. Аналіз психолого-педагогічної літератури Б. Белової, О. Н. Пахомової, Ю. Рібцуна та інших учених, дозволив констатувати, що розвиток фонематичних процесів відіграє ключову роль у формуванні мовленнєвої системи дитини загалом. Здатність чути кожен звук у слові, чітко відокремлювати його від наступного, є необхідною умовою для правильного оволодіння грамотністю. У дітей дошкільного віку розвиток фонематичних процесів, зокрема фонематичного сприймання, може впливати на якість формування навичок звукового аналізу та синтезу, що, своєю чергою, може спричинити труднощі в опануванні читання та письма.

2. За результатами аналізу наукової літератури встановлено, що у дитини зі стертою дизартрією спостерігаються порушення у розвитку фонематичного сприймання, а саме:

- порушення вимови звуків (заміна та змішування звуків);
- порушення звукової структури слова, що проявляється у помилках звукового аналізу:
 - а) відсутність голосних і приголосних звуків, складів;
 - б) вставка зайвих букв;
 - в) заміна літер і складів;
- порушення диференціації звуків на слух, що мають акустико-артикуляційну схожість, що проявляється у заміні та змішуванні звуків, а також у написанні – змішуванні букв.

3. Згідно з результатами емпіричного дослідження, діти зі стертою дизартрією мають труднощі з розпізнаванням звуків, складів і слів, близьких до звукового складу (32%-37%), при складанні слова з заданих звуків (83%). Особливостями фонематичного сприймання у дітей старшого дошкільного віку

зі стертою дизартрією є: недостатня здатність до розрізнення звуків, близьких за акустико-артикуляційними ознаками; труднощі у впізнаванні та диференціації складів і слів, подібних за звуковою структурою; низький рівень сформованості навичок фонематичного аналізу та синтезу; а також зниження концентрації уваги, що ускладнює виконання мовленнєвих завдань.

4. Отримані результати свідчать про необхідність проведення логопедичної роботи з розвитку фонематичного сприймання у дітей старшого дошкільного віку зі стертою дизартрією та розробки методичних рекомендацій для батьків. Після вивчення методів формування фонематичних процесів Л. Федорович та І. Макаренко, було з'ясовано, що логопедична робота повинна будуватися з опорою на аналізатори та покроково, відповідно до вивчених способів усунення несформованості фонематичних процесів. На основі проведеного дослідження було розроблено методичні рекомендації для батьків щодо розвитку фонематичного сприймання у дітей старшого дошкільного віку зі стертою дизартрією, які системно представлені в програмі корекційної роботи вчителя-логопеда. Програма містить серію занять, які включають методи та прийоми, що застосовуються в логопедичній практиці й сприяють успішному розвитку фонематичного сприймання у дітей дошкільного віку. До змісту логопедичних занять увійшли такі етапи: розвиток фонематичного сприймання; диференціація змішаних звуків; порівняння змішаних звуків за вимовою та сприймання на слух; формування навичок звукового аналізу та синтезу. Методичні рекомендації для батьків розкривають рекомендовані форми роботи з дитиною вдома у вигляді ігор та вправ: вправи на розрізнення немовленнєвих звуків, на диференціацію голосів та звуків; ігри на розрізнення подібних слів; ігри з логопедичними картками та звуковими пазлами; складання звукових ланцюжків; читання і вірші з виділенням окремих звуків.

Таким чином, поставлені завдання були виконані, а мета дослідження досягнута.